

Česká republika
NÁLEZ
Ústavního soudu

Jménem republiky

Ústavní soud rozhodl v plénu složeném předsedy soudu Pavla Rychetského a ze soudců a soudkyň Ludvíka Davida, Jaroslava Fenyka, Josefa Fialy (soudce zpravodaje), Jana Filipa, Tomáše Lichovníka, Vladimíra Sládečka, Radovana Suchánka, Vojtěcha Šimíčka, Milady Tomkové, Davida Uhlíře a Jiřího Zemánka o návrhu **III. senátu Ústavního soudu** na zrušení § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“ za účasti **Ministerstva spravedlnosti**, jako účastníka řízení, takto:

Ustanovení § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů, se ve slovech „ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob,“ ruší dnem vyhlášení nálezu ve Sbírce zákonů.

Odůvodnění

I.

**Rekapitulace dosavadního průběhu řízení před Ústavním soudem
a stěžovatelovy argumentace**

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“) a § 72 a násl. zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o Ústavním soudu“), evidovanou pod sp. zn. III. ÚS 1251/19, se stěžovatel advokát JUDr. Z. G. domáhá zrušení usnesení Krajského soudu v Ústí nad Labem (dále jen „krajský soud“) ze dne 31. 1. 2019 č. j. 7 To 35/2019-1141, neboť má za to, že jím byla porušena jeho základní práva, svobody, jakož i ústavněprávní principy zakotvené zejména v čl. 1, čl. 3, čl. 4 odst. 1, čl. 9, čl. 11, čl. 26, čl. 28 a čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“).

2. Z ústavní stížnosti, jakož i z ústavní stížností napadeného rozhodnutí se podává, že rozsudkem Okresního soudu v Ústí nad Labem (dále jen „okresní soud“) ze dne 17. 4. 2018 č. j. 3 T 27/2016-1110 byla obchodní společnost Mada Trans, a. s., v likvidaci, odsouzena k trestu zrušení právnické osoby a podle § 34 odst. 5 zákona č. 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o trestní odpovědnosti právnických osob“), byl uvedené společnosti ustanoven opatrovník, a to stěžovatel. Za těchto okolností okresní soud usnesením ze dne 22. 10. 2018 č. j. 3 T 27/2016-1124 přiznal stěžovateli jako advokátu ve funkci

opatrovníka odměnu a náhradu hotových výdajů v celkové výši 16 819 Kč (I. výrok) a nepřiznal odměnu a náhradu hotových výdajů ve výši 15 301 Kč (II. výrok), protože – na rozdíl od stěžovatele – při výpočtu vyšel z § 9 odst. 5 vyhlášky Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif), ve znění pozdějších předpisů. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu přitom v době rozhodování okresního soudu znělo: „*Při výkonu funkce opatrovníka ustanoveného správním orgánem účastníku řízení, ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní nebo ustanoveného soudem účastníku řízení, jehož pobyt není znám, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, který byl stížen duševní poruchou nebo z jiných zdravotních důvodů se nemůže nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat^{1b)}, se považuje za tarifní hodnotu částka 1 000 Kč.*“ Krajský soud pak následnou stížnost stěžovatele podanou podle § 141 a násl. trestního řádu zamítl. Zcela se ztotožnil s okresním soudem v nutnosti použití § 9 odst. 5 advokátního tarifu na stěžovatelův případ i s korekcí rozsahu některých stěžovatelem prováděných úkonů a požadované odměny za ně (tyto korekce však ani ve stížnostní argumentaci nejsou zásadně podstatné).

3. Stěžovatel v ústavní stížnosti nejprve rekapituluje, že byl podle zákona o trestní odpovědnosti právnických osob ustanoven opatrovníkem obviněné obchodní společnosti Mada Trans, a. s., v likvidaci, a to v trestním řízení pro přečin zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění. Proto také navrhoval, aby mu byla přiznána odměna jako za obhajobu v trestní věci. Oběma soudy ale bylo rozhodnuto, že mu bude přiznána odměna podle § 7 bodu 2 a podle § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Místo odměny za 1 úkon právní služby podle § 10 odst. 3 advokátního tarifu (tedy částky 1 000 Kč až 3 100 Kč) tak stěžovatel obdržel odměnu jen ve výši 250 Kč za 1 úkon právní služby, což je podle něho zcela nedostatečné, neboť jako opatrovník právnické osoby vykonával fakticky její obhajobu. Jako opatrovník má navíc podle svého tvrzení dokonce širší povinnosti než obhájce (musí se například osobně dostavit k výslechu, nemůže se substitučně nechat zastoupit svým koncipientem). Činnost opatrovníka ustanoveného pro řízení je přitom i podle zákona o advokacii výkonem advokacie (stěžovatel je tak vázán nejen pravidly profesionální etiky, ale má stejnou odpovědnost a musí být v rozsahu zákonem stanovených povinností řádně pojištěn). Stěžovatel pak v této souvislosti odkazuje mimo jiné na nálezy sp. zn. II. ÚS 303/05 ze dne 13. 9. 2007 (N 141/46 SbNU 361), kdy podle něho by i pro posouzení odměny advokáta mělo platit, že ústavní pořádek princip legality neváže na legalitu formální, ale výklad a použití právních norem podřizuje jejich materiálnímu smyslu. Zcela okrajově pak stěžovatel v ústavní stížnosti ještě namítá, že mu soud nesprávně neuznal náklady na jednu jízdu automobilem, kterou v ústavní stížnosti přesněji specifikuje.

4. Ústavní soud nálezem ze dne 24. 9. 2019 sp. zn. Pl. ÚS 4/19 (302/2019 Sb.) zrušil část § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „*jehož pobyt není znám,*“, a to dnem vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů, neboť dovedl, že daná část citovaného ustanovení je rozporná se zásadou rovnosti ve vztahu k právu získávat prostředky pro životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 3 Listiny a s právem na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny, a to z důvodů, které v nálezu podrobně rozvedl. Zároveň dodal, že důvody neústavnosti uvedené v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 mohou dopadat i na ostatní části hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Shledají-li proto obecné soudy v jiných, jimi vedených řízeních,

že důvody neústavnosti dopadají i na jinou část § 9 odst. 5 advokátního tarifu, nebudou ji v konkrétním případě používat, neboť podle čl. 95 odst. 1 Ústavy jsou vázány jen zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu.

5. Třetí senát Ústavního soudu při předběžném posouzení ústavní stížnosti dospěl k názoru, že výše uvedenou neústavnost vykazuje i část hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu ve slovech „*ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob*“, která byla použita v řízení před okresním soudem sp. zn. 3 T 27/2016, a jež vyústila až v řízení o ústavní stížnosti stěžovatele (ustanoveného opatrovníka) evidované pod sp. zn. III. ÚS 1251/19. Z těchto důvodů proto Ústavní soud usnesením ze dne 29. 10. 2019 sp. zn. III. ÚS 1251/19 řízení podle § 78 odst. 2 zákona o Ústavním soudu přerušil a plénu Ústavního soudu navrhl tuto část zrušit.

II.

Postoj Ministerstva spravedlnosti a stanovisko Veřejné ochránkyně práv

6. Ústavní soud podle § 42 odst. 4 zákona o Ústavním soudu zaslal předmětný návrh na zrušení napadeného ustanovení Ministerstvu spravedlnosti (dále jen „ministerstvo“); ministerstvo možnosti vyjádřit se k návrhu nevyužilo.

7. Ústavní soud podle § 69 odst. 3 zákona o Ústavním soudu návrh zaslal Veřejné ochránkyni práv s žádostí o sdělení, zda vstupuje do řízení jako vedlejší účastník. Veřejná ochránkyně práv na uvedenou výzvu reagovala podáním ze dne 9. 12. 2019, v němž Ústavnímu soudu sdělila, že nevyužije svého procesního práva podle § 69 odst. 3 zákona o Ústavním soudu a do řízení nevstoupí.

III.

Ústní jednání

8. Podle § 44 zákona o Ústavním soudu rozhodl Ústavní soud ve věci bez konání ústního jednání, neboť od něj nebylo možno očekávat další objasnění věci.

IV.

Ústavní a zákonné podmínky přijetí napadeného ustanovení

9. V řízení o kontrole norem podle čl. 87 odst. 1 písm. b) Ústavy musí Ústavní soud podle § 68 odst. 2 zákona o Ústavním soudu nejprve zkoumat, zda byl předmětný „jiný právní předpis“ přijat a vydán ústavně předepsaným způsobem.

10. Vyhlášku č. 177/1996 Sb., jakož i vyhlášku č. 390/2013 Sb., kterou se mění vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „vyhláška č. 390/2013 Sb.“), na základě níž byla nyní přezkoumávaná část § 9 odst. 5 do advokátního tarifu včleněna, vydalo Ministerstvo spravedlnosti. Právní moc ministerstev vydávat právní předpisy k provedení zákona je přitom založena v čl. 79 odst. 3 Ústavy. Tímto ustanovením Ústavy je však současně podmíněno zákonné

zmocnění, přičemž dle judikatury Ústavního soudu je dané ustanovení třeba vykládat restriktivně v tom smyslu, že toto výslovné zmocnění musí být konkrétní, jednoznačné a jasné [srov. náleze ze dne 21. 6. 2000 sp. zn. Pl. ÚS 3/2000 (N 93/18 SbNU 287; 231/2000 Sb.)]. Pakliže tomu tak je, Ústavní soud zkoumá, zda byl podzákoný právní předpis vydán státním orgánem k tomu oprávněným a v mezích jeho kompetence, tedy zda se při výkonu této pravomoci pohyboval v mezích a na základě zákona (*secundum et intra legem*), a nikoliv mimo zákon (*praeter legem*) – srov. k tomu např. náleze ze dne 18. 8. 2004 sp. zn. Pl. ÚS 7/03 (N 113/34 SbNU 165; 512/2004 Sb.) nebo náleze ze dne 22. 10. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 19/13 (N 178/71 SbNU 105; 396/2013 Sb.).

11. V daném případě je tímto zákonným zmocněním § 22 zákona o advokacii. Odst. 2 tohoto zákonného ustanovení do 3. 6. 2002 zněl: „*Způsob určení odměny a náhrad advokáta, popřípadě i její výši stanoví Ministerstvo spravedlnosti právním předpisem.*“ Do 31. 3. 2006 pak zněl: „*Způsob určení odměny a náhrad advokáta, popřípadě i jejich výši stanoví Ministerstvo spravedlnosti po předchozím vyjádření Komory vyhláškou.*“ Platné znění jeho odst. 3 je takovéto: „*Způsob určení odměny a náhrad advokáta, který vykonává advokacii samostatně nebo společně s jinými advokáty (§ 11 odst. 1), případně i jejich výši, stanoví Ministerstvo spravedlnosti po předchozím vyjádření Komory vyhláškou.*“ Ústavní soud toto zmocnění považuje v jeho posléze uvedeném znění, na jehož základě byla vydána vyhláška č. 390/2013 Sb. obsahující napadené znění, za dostatečně konkrétní, jednoznačné a jasné. Přijalo-li tedy ministerstvo vydáním této vyhlášky podepsané příslušným ministrem spravedlnosti a řádně vyhlášené ve Sbírce zákonů právní úpravu obsaženou v napadeném ustanovení, učinilo tak v mezích Ústavou stanovené kompetence a ústavně předepsaným způsobem.

V.

Dikce napadeného ustanovení

12. Ustanovení § 9 odst. 5 vyhlášky č. 177/1996 Sb., ve znění pozdějších předpisů [včetně nálezů sp. zn. Pl. ÚS 4/19 a sp. zn. Pl. ÚS 22/19 (dostupný na <http://nalus.usoud.cz>)], zní (pozn. tučně zvýrazněná část se navrhuje ke zrušení): „*Při výkonu funkce opatrovníka ustanoveného správním orgánem účastníku řízení, **ustanoveného soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, jmenovaného soudem podle zákona upravujícího zvláštní řízení soudní nebo ustanoveného soudem účastníku řízení, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, který byl stížen duševní poruchou nebo který není schopen srozumitelně se vyjadřovat**^{1b)}, se považuje za tarifní hodnotu částka 1 000 Kč.*“

^{1b)} § 29 odst. 3 občanského soudního řádu.

VI.

Hodnocení Ústavního soudu

13. Ústavní soud se významem opatrovníka při zastupování účastníka zvláště v soudním řízení zabýval opakovaně, včetně řízení o kontrole norem – srov. zmíněný náleze sp. zn. Pl. ÚS 4/19 a též náleze ze dne 14. 1. 2020 sp. zn. Pl. ÚS 22/19, a to ve vztahu k rozdílně stanovené odměně pro advokáty jako opatrovníky účastníka řízení, jehož pobyt

není znám, a pro advokáty jako opatrovníky účastníka řízení, který se nemůže z jiných zdravotních důvodů nikoliv jen po přechodnou dobu účastnit řízení, dle téhož § 9 odst. 5 advokátního tarifu jako nyní (jen v jiné části hypotézy). Dovodil, že normotvůrcem rozdílně stanovená odměna pro advokáty jako opatrovníky těchto účastníků řízení je v rozporu se zásadou rovnosti – vztaženo zejména k ustanoveným zástupcům podle § 30 zákona č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „o. s. ř.“). Z judikatury Ústavního soudu, ale i Evropského soudu pro lidská práva (dále jen „ESLP“), kterou Ústavní soud v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 podrobně rozebíral [srov. např. nálezy ze dne 14. 8. 2018 sp. zn. Pl. ÚS 14/17 (200/2018 Sb.) a ze dne 15. 9. 2015 sp. zn. Pl. ÚS 13/14 (N 164/78 SbNU 451; 297/2015 Sb.) a rozsudky ESLP ze dne 23. 11. 1983 ve věci *Van der Musselle proti Belgii* (stížnost č. 8919/80) a ze dne 18. 10. 2011 ve věci *Graziani-Weiss proti Rakousku* (stížnost č. 31950/06)] vyplývá, že stát ani advokátům negarantuje právo na zisk a právní úprava, která advokátům ukládá vykonávat určité druhy činností ve veřejném zájmu a za sníženou odměnu hrazenou státem nebo dokonce bez nároku na odměnu, neodporuje ústavnímu pořádku. Na druhou stranu však ani rozdílně stanovená odměna nemůže být založena na libovolných kritériích. Naopak kritéria, na základě nichž se stanoví odlišné zacházení s obdobnými subjekty v obdobných (nebo dokonce stejných) situacích, musí být alespoň obecně rozumná a objektivizovaná. Taková kritéria však v případě stanovení odměny pro advokáty jako opatrovníky zvolena nebyla. Ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu ovšem podle Ústavního soudu vycházelo z paušalizujícího a ničím nepodloženého předpokladu jednoduchosti a menší finanční náročnosti zastupování účastníků řízení neznámého pobytu opatrovníkem (bod 38. odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19).

14. Byť se nálezu sp. zn. Pl. ÚS 4/19 výslovně týkal jen situace, kdy advokát zastupoval účastníka řízení neznámého pobytu (a to pro omezenou aktivní legitimaci tehdy předkládajícího III. senátu Ústavního soudu), Ústavní soud zde dal najevo, že porušení principu rovnosti v kontextu odměňování může být naplněno i při použití jiné části hypotézy § 9 odst. 5 advokátního tarifu. Jak bylo výše zmíněno, v řízení předcházejícím nynější ústavní stížnosti byl stěžovatel ustanoven opatrovníkem obchodní společnosti, jež byla odsouzena k trestu zrušení právnické osoby. Ústavní soud má za to, že i tato část hypotézy právní normy vychází z nepřipadného zjednodušení, kdy neexistuje rozumný důvod, aby opatrovníkovi, jenž chrání odsouzené právnické osoby, byla poskytnuta násobně nižší odměna, než je tomu například u zástupce podle § 30 o. s. ř.

15. Podle Ústavního soudu byla také v tomto případě (srov. body 18. a násl. odůvodnění nálezu sp. zn. Pl. ÚS 22/19) porušena zásada rovnosti v návaznosti na právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny, a to formou závislé činnosti jako zaměstnaný advokát nebo jako advokát vykonávající advokacii v obchodní společnosti, anebo formou podnikání, přičemž Ústavní soud chápe právo podnikat jako jednu z možností získávat prostředky pro životní potřeby prací.

16. Na zásah do uvedených základních práv je nutno nazírat rovněž v kontextu práva na právní pomoc podle čl. 37 odst. 2 Listiny. Stanovil-li totiž normotvůrce výrazně nižší výši odměny pro advokáta jako opatrovníka obviněné právnické osoby, která nemá osobu způsobilou k provádění úkonů v trestním řízení, popř. právnické osobě nebo jejímu zmocněnci prokazatelně nelze doručovat písemnosti (srov. § 34 odst. 4 a 5 zákona o trestní odpovědnosti právnických osob), degradoval tím práci ustanovených advokátů v těchto případech oproti zastupování v případech jiných, a to bez jakéhokoliv rozumného

opodstatnění. Jakkoliv proto Ústavní soud nepochybuje o tom, že kvalita odvedené právní služby advokáta se neodvíjí primárně od výše poskytnuté odměny, je třeba současně respektovat zásadu, podle níž za odvedenou práci má každý právo na spravedlivou odměnu, resp. stejnou odměnu za práci stejné hodnoty (čl. 28 Listiny *per analogiam*, čl. 7 písm. a) bod 1 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech), přičemž tato odměna má být v těchto případech za srovnatelnou práci ve srovnatelné výši.

17. K uvedenému je nutné dodat, že není podstatné, že právní pomoc není poskytována na základě smlouvy, nýbrž na základě rozhodnutí soudu, a že takovým rozhodnutím stát plní svoji povinnost chránit v právních řízeních práva těch, jež nemohou svá práva dostatečně hájit sami. Rozhodující je totiž okolnost, že plnění (respektive splnění) takové povinnosti je obsahově ekvivalentní poskytnutí právní pomoci na základě smlouvy a mělo by být přiměřené i co do poskytnutí odměny za takovou činnost.

18. K provázanosti odměny a úrovně poskytnuté právní pomoci Ústavní soud pro stručnost odkazuje zejména na nálezy ze dne 13. 9. 2016 sp. zn. I. ÚS 848/16 (N 174/82 SbNU 693) a na již odkazovaný nálezy sp. zn. Pl. ÚS 4/19. Nad rámec tam uvedených důvodů Ústavní soud ještě poznamenává, že závěry těchto nálezů nelze chápat tak, že by advokáti výkon advokacie (kam v dané souvislosti patří i výkon opatrovnictví) vykonávali odtrženě od jakýchkoliv etických hledisek a odtrženě od principu jejich sounáležitosti na fungování demokratické společnosti (k čemuž by měli přispívat). Příhodné jsou naopak v tomto směru například závěry rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 21. 1. 2015 sp. zn. 33 Cdo 4495/2014, podle něhož je výkon advokacie speciální podnikatelskou činností, která je nejen upravena zákonem, ale je výrazně modifikována i stavovskými předpisy. Podle nich advokát nesmí zejména snižovat důstojnost advokátního stavu, je povinen dodržovat pravidla profesionální etiky i pravidla soutěže s tím, že dokonce sama samosprávná organizace advokátů může rozhodnout, že advokát je povinen jemu určenému klientovi poskytnout právní službu ve vymezené věci bezplatně nebo za sníženou odměnu. Výkon advokacie je tedy skutečně speciální činností silně ovlivněnou též obecně přijímanými pravidly slušnosti a představami o tom, co je mravné a co již nikoliv. Na druhou stranu je advokacie stále koncipována jako služba poskytovaná za (adekvátní) odměnu dokonce s tím, že stát sice negarantuje dosažení zisku, nicméně má povinnost [srov. nálezy ze dne 22. 10. 2013 sp. zn. Pl. ÚS 19/13 (N 178/71 SbNU 105; 396/2013 Sb.)] vytvářet takové podmínky, aby ho mohlo být dosaženo. Skutečného naplnění mravního korektivu (a to i ke snaze o dosažení zisku) však může být podle názoru Ústavního soudu – vztaheno k posuzované problematice odměňování opatrovníků – dosaženo mimo jiné tehdy, budou-li adresáti práv a povinností daných právních předpisů (advokáti) tato vnímat jako spravedlivá a právní pomoc za sníženou odměnu nebo bez nároku na ni budou poskytovat zejména na základě vlastního rozhodnutí. Úkolem státu pak je k přirozené akceptovatelnosti pravidel co nejvíce přispívat, a to třeba právě i zrušením ustanovení Ústavním soudem, jež ústavnímu pořádku nevyhovuje.

VII. Závěr

19. Ze všech uvedených důvodů Ústavní soud konstatuje, že stanovil-li normotvůrce nižší odměnu, kterou obdrží advokát jako opatrovník právnické osoby ustanovený

soudem podle zákona upravujícího trestní odpovědnost právnických osob, porušil zásadu rovnosti (čl. 1, čl. 3 odst. 1 Listiny) v návaznosti na právo podnikat a právo získávat prostředky pro své životní potřeby prací podle čl. 26 odst. 1 a 3 Listiny. Proto Ústavní soud podle § 70 odst. 1 rozhodl o zrušení napadených slov v ustanovení § 9 odst. 5 advokátního tarifu, a to ke dni vyhlášení tohoto nálezu ve Sbírce zákonů.

Poučení: Proti rozhodnutí Ústavního soudu se nelze odvolat.

V Brně dne 28. ledna 2020

Pavel Rychetský
předseda Ústavního soudu